

ज्योतिर्मया

Online Journal of Literature....

साहित्याचे विद्यापीठ

□ पुणे □ वर्ष २२ □ अंक १०० वा □ भारतीय सौर दिनांक ०८ ज्येष्ठ शके १९४८, शुक्रवार दि.२९ मे २०२६ □ पाने ४ □ मूल्य : निशुल्क (खासगी वितरणासाठी)

विशेष लेख...

सौर ऊर्जा: शाश्वत विकासाचा आणि समृद्धीचा मार्ग

— प्रा डॉ सुधीर अग्रवाल

ज्योतिर्मय साहित्य

सौर ऊर्जा केवळ विजेचा पर्याय नाही, तर ती पर्यावरणपूरक आणि शाश्वत विकासाचा मुख्य पाया आहे। अमर्याद सूर्यप्रकाशाचा वापर करून कार्बन उत्सर्जन कमी करणे आणि शाश्वत भविष्य घडवणे हाच समृद्धीचा खरा मार्ग आहे.कोळसा आणि खनिज तेलाच्या वापराने होणारे जागतिक तापमानवाढ आणि प्रदूषण सौर ऊर्जेमुळे टाळता येते

सौर ऊर्जा स्थानिक पातळीवर उपलब्ध असल्याने भारताचे इतर देशांवरील इंधन अवलंबित्व कमी होते.

भारत सध्या जागतिक स्तरावर सौर ऊर्जा क्षेत्रात आघाडीवर आहे आणि देशाची एकूण सौर ऊर्जा क्षमता १२९ गिगावॉटच्या पुढे गेली आहे

जलद गतीने वाढणारी अर्थव्यवस्था आणि लोकसंख्येमुळे भारताची ऊर्जेची गरज प्रचंड वेगाने वाढत आहे.सध्या भारत आपल्या एकूण गरजेच्या सुमारे ८०% ऊर्जा कोळसा आणि खनिज तेलासारख्या जीवाश्म इंधनातून भागवतो ज्यामुळे प्रदूषण आणि आयातीवरील अवलंबित्व वाढते.भारत आता सौर आणि पवन ऊर्जेसारख्या अपारंपरिक ऊर्जा स्रोतांवर भर देत आहे.भारताने २०२२ मध्येच आपल्या ५०% क्षमतेचे उद्दिष्ट पूर्ण केले असून, आता २०२६-२०३० चे मोठे टप्पे पार पाडत आहे.

भारताच्या शाश्वत विकासासाठी ऊर्जेची मागणी पूर्ण करणे हे सर्वोच्च प्राधान्य आहे, ज्यासाठी कोळशातून होणारे प्रदूषण कमी करून सौर ऊर्जेकडे वळणे काळाची गरज आहे.

कोळसा आणि खनिज तेलासारखे पारंपारिक इंधन साठे मर्यादित आहेत आणि ते लवकरच संपणार आहेत.

सूर्य हा ऊर्जेचा मुख्य आणि कधीही न संपणारा स्रोत आहे.पर्यावरण संवर्धन: सौर ऊर्जा ही शून्य प्रदूषण करणारी आणि सुरक्षित ऊर्जा आहे. यामुळे कार्बन उत्सर्जनाला आळा बसतो आणि ग्लोबल वॉर्मिंग सारख्या गंभीर समस्यांचा सामना करण्यास मदत होते.आर्थिक बचत: जरी सौर पॅनेल बसवण्यासाठी सुरुवातीला खर्च करावा लागत असला, तरी दीर्घकाळात विजेचे बिल पूर्णपणे कमी होऊन आर्थिक बचत होते.

भारतात वाढत्या तापमानामुळे आणि तीव्र उष्णतेच्या लाटांमुळे विजेची मागणी ऐतिहासिक उच्चांकावर (२७० गिगावॉट) पोहोचली आहे.यामध्ये एकूण पुर्ववर्ती सौर ऊर्जेचा वाटा सुमारे २२.११% इतका आहे वाढत्या मागणीमुळे सौर ऊर्जेचा वापर झपाट्याने वाढत असून, शाश्वत भविष्यासाठी या क्षेत्रात मोठी क्रांती होत आहे

कार्बन उत्सर्जन कमी करण्यासाठी आणि हरित ऊर्जेच्या वापराला प्रोत्साहन देण्यासाठी सौर ऊर्जेला जागतिक पातळीवर प्राधान्य दिले जात आहे.

महाराष्ट्र हे राज्य देखील सौर ऊर्जा निर्मितीत अग्रेसर असून, येथे वर्षभरात २५० ते ३०० दिवस मुबलक सूर्यप्रकाश मिळतो. या प्रचंड क्षमतेचा वापर करून राज्य शाश्वत विकासाच्या दिशेने वाटचाल करत आहे

महाराष्ट्रातही उन्हाळ्याच्या दिवसांत विजेचा तुटवडा टाळण्यासाठी आणि वीज बिल कमी करण्यासाठी सौर ऊर्जेचा वापर वाढला आहे. वाढती मागणी पूर्ण करण्यासाठी सोबा सोलर सारख्या उत्पादक कंपन्या सक्रिय आहेत. तसेच, ग्रीन ओपन ऍक्सेस धोरणामुळे व्यावसायिक आणि औद्योगिक ग्राहकांचा सौर ऊर्जेकडे कल वाढला आहे.

भारत सरकारने पंतप्रधान सूर्य घर मोफत वीज योजना सुरू केली आहे, ज्या अंतर्गत १ कोटी घरांवर छतावरील सौर पॅनेल बसवण्याचे उद्दिष्ट आहे.वीज बिल बचत: घरगुती आणि व्यावसायिक दोन्ही स्तरांवर सौर ऊर्जा प्रणाली बसवल्याने विजेच्या बिलात मोठी बचत होते.उच्च कार्यक्षमतेचे सौर पॅनेल कमी खर्चात आणि कमी जागेत उपलब्ध झाल्यामुळे त्याचा स्वीकार वाढला आहे.केंद्र सरकारच्या पंतप्रधान सूर्य घर मोफत वीज योजनेअंतर्गत घरांवर सोलर बसवण्यास प्रचंड प्रतिसाद मिळत आहे. भारतातील तीव्र उष्णतेमुळे वाढलेल्या विजेच्या मागणीचा मोठा भार सौर ऊर्जेने सांभाळला आहे.

औद्योगिक क्षेत्रात वापर मोठ्या प्रमाणावर होत आहे. कारखाने आणि व्यावसायिक आस्थापनांमध्ये ग्रीन ओपन ऍक्सेसमुळे सौर उर्जेचा वापर वेगाने वाढला आहे.

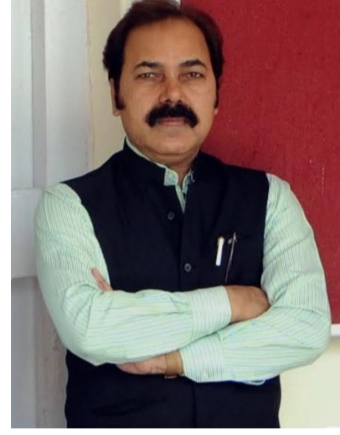
अमरावती येथे चौथे स्पर्धा परीक्षा साहित्य संमेलन

डॉ.पुरुषोत्तम भापकर यांची अध्यक्षपदी निवड

ज्योतिर्मय साहित्य
अमरावती : सुप्रसिद्ध सनदी अधिकारी व महाराष्ट्र शासनातील सचिव पदावरून सेवानिवृत्त झालेले कवी लेखक दिग्दर्शक डॉ. पुरुषोत्तम भापकर यांची अमरावती येथे होणाऱ्या चौथ्या स्पर्धा परीक्षा साहित्य संमेलनाच्या अध्यक्षपदी निवड झाली आहे .हे स्पर्धा परीक्षा साहित्य संमेलन अमरावतीच्या डॉ.पंजाबराव देशमुख आयएसएस अकादमी तर्फे मिशन आयएसएस अंतर्गत अमरावती परतवाडा रोडवरील भव्य अशा सिक्की रिसॉर्ट मध्ये संपन्न होणार आहे .यापूर्वी झालेल्या या तीन स्पर्धा परीक्षा साहित्य संमेलनाच्या अध्यक्षपदी सर्वश्री महाराष्ट्राचे मुख्य सचिव व सुप्रसिद्ध

सनदी अधिकारी व विदर्भाचे सुपुत्र श्री जे पी डांगे दुसऱ्या स्पर्धा परीक्षा साहित्य संमेलनाचे अध्यक्ष तत्कालीन महामहीम राष्ट्रपती श्रीमती प्रतिभाताई पाटील यांचे विशेष कार्यकारी अधिकारी श्री रवींद्र जाधव तर तिसऱ्या स्पर्धा परीक्षा साहित्य संमेलनाच्या अध्यक्षपदी सुप्रसिद्ध सनदी अधिकारी व वयाच्या सुप्रसिद्ध अशा यशदाता मानद संचालक म्हणून कार्यरत असणारे हरिभक्त पारायण श्री रंगनाथ नाईकडे आय एफ एस यांची निवड झाली होती.

पहिले स्पर्धा परीक्षा साहित्य संमेलन हे अमरावतीच्या श्री संत ज्ञानेश्वर सांस्कृतिक भवन मध्ये संपन्न झाले होते तर दुसरे स्पर्धा परीक्षा साहित्य संमेलन हे बुलढाणा जिल्हातील खामगाव येथील कविवर्य श्रीपाद कृष्ण

गुरुदेव सेवा मंडळाच्या गुरुकुज मोझरी येथील स्मृतिभवन मध्ये संपन्न झाले होते तर तिसरे स्पर्धा परीक्षा साहित्य संमेलन हे बुलढाणा जिल्हातील खामगाव येथील कविवर्य श्रीपाद कृष्ण

कोल्हटकर सभागृहात संपन्न झाले होते. या तीनही साहित्य संमेलनाला प्रचंड प्रतिसाद प्राप्त झाला होता. स्पर्धा परीक्षेला बसणाऱ्या विद्यार्थ्यांना योग्य दिशा मिळावी म्हणून हे संमेलन सातत्याने आयोजित केले जाते. या संमेलनातून विद्यार्थ्यांना योग्य ती दिशा प्राप्त होते. याशिवाय जेष्ठ सनदी अधिकाऱ्यांचे अनुभव मार्गदर्शन कवी संमेलन इत्यादी विविध उपक्रम या साहित्य संमेलनामध्ये राबविण्यात येतात.

श्री पुरुषोत्तम भापकर हे अमरावतीला जिल्हाधिकारी म्हणून कार्यरत राहिले असून छत्रपती संभाजी नगर येथे महानगरपालिका आयुक्त विभागीय आयुक्त म्हणून कार्यरत होते.

त्यानंतर मंत्रालयामध्ये कार्यरत असताना ते सेवानिवृत्त झाले .एक कर्तव्यदक्ष तपस्वी तेजस्वी तत्पर सनदी अधिकारी म्हणून त्यांचा सर्वत्र नावलौकिक आहे. त्यांनी विविध पुस्तके लिहिली असून त्यांच्या जीवन कार्यावर पुरुषोत्तम हा चित्रपट देखील निघालेला आहे. श्री संत गाडगेबाबा यांच्या विचारांचे अनुकरण श्री भापकर हे आपल्या प्रत्यक्ष जीवनात करतात . म्हणूनच ज्या ज्या ठिकाणी त्यांचे नियुक्ती झाली त्या त्या ठिकाणी त्यांनी आपल्या कार्यालयाचा परिसर स्वतः साफ करण्यामध्ये पुढाकार घेतलेला आहे .त्यांची स्पर्धा परीक्षा साहित्य संमेलनाच्या अध्यक्षपदी निवड झाल्याबद्दल त्यांच्यावर अभिनंदनाचा वर्षाव होत आहे.

हरियाणात महाराष्ट्राच्या सांस्कृतिक कलावैभवाचा अविष्कार

ज्योतिर्मय साहित्य
मुंबई - महाराष्ट्राची समृद्ध लोकपरंपरा, वैविध्यपूर्ण लोकसंस्कृती आणि पारंपरिक कलावैभव राष्ट्रीयस्तरावर पोहोचविण्याच्या उद्देशाने 'लोकायन लोकोत्सव' या विशेष सांस्कृतिक महोत्सवाचे हरियाणातील गुरुग्राम येथे ४ व ५ जून २०२६ रोजी आयोजन करण्यात आले आहे. महाराष्ट्र शासनाच्या सांस्कृतिक कार्य संचालनालयाच्या सहकार्याने आणि 'लोकायन सांस्कृतिक, शैक्षणिक, सामाजिक व बहुउद्देशीय संस्था, मुंबई' यांच्या सहयोगाने हा दोन दिवसीय सांस्कृतिक सोहळा पार पडणार आहे. गुरुग्राम येथील एसजीटी युनिव्हर्सिटीत ४ व ५ जून २०२६ रोजी सायंकाळी ६ वाजता हा कार्यक्रम होईल. या लोकोत्सवामध्ये महाराष्ट्रातील विविध पारंपरिक; तसेच प्रयोगात्मक लोककलांचे सादरीकरण करण्यात येणार आहे. राज्याच्या सांस्कृतिक वैभवाची ओळख देशाच्या विविध भागांपर्यंत

पोहोचविण्यासोबतच लोककला जतन व संवर्धनाचा संदेश या माध्यमातून दिला जाणार आहे. महाराष्ट्रातील विविध भागांतील नामांकित लोककलावंत यात सहभागी होऊन पारंपरिक लोकनृत्य, लोकसंगीत, पोवाडे, भारूड, गोंधळ, लावणी, दिंडी, लोकनाट्य, आदिवासी लोककला; तसेच आधुनिक प्रयोगशील लोककलांचे सादरीकरण करणार आहेत. महाराष्ट्राच्या ग्रामीण संस्कृतीतील जीवनमूल्ये, परंपरा, लोकसंवेदना आणि सामाजिक आशय लोकसंवेदना आणि सामाजिक आशय मांडण्यात येणार आहेत. 'लोकायन लोकोत्सव' हा केवळ मनोरंजनाचा कार्यक्रम नसून महाराष्ट्राच्या सांस्कृतिक परंपरेचे दर्शन घडविणारा एक वैचारिक आणि कलात्मक उपक्रम ठरणार आहे. विविध कलाप्रकारांमधून भारतीय संस्कृतीतील विविधतेत एकता, सामाजिक समरसता आणि लोककलांचे जतन या मूल्यांचा संदेश प्रेक्षकांपर्यंत पोहोचविण्यात येणार आहे.

सांस्कृतिक कार्य, इलेक्ट्रॉनिक्स, माहिती तंत्रज्ञान व कृत्रिम बुद्धिमत्ता मंत्री अॅड. आशिष शेलार, यांच्या संकल्पनेतून; तसेच सांस्कृतिक कार्य सचिव डॉ. किरण कुलकर्णी यांच्या मार्गदर्शनाखाली हा कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला आहे. महाराष्ट्रातील लोककला राष्ट्रीयस्तरावर सादर करून कलावंतांना व्यापक व्यासपीठ उपलब्ध करून देणे, नव्या पिढीला लोकपरंपरांशी जोडणे आणि सांस्कृतिक देवाणघेवाण अधिक बळकट करणे हा या महोत्सवामागील प्रमुख उद्देश आहे. गुरुग्राम येथील रसिक प्रेक्षकांना महाराष्ट्राच्या सांस्कृतिक वारशाचा अनोखा अनुभव या निमित्ताने घेता येणार आहे.या सांस्कृतिक महोत्सवाला रसिकांनी मोठ्या संख्येने उपस्थित राहून महाराष्ट्राच्या लोककला आणि लोकसंस्कृतीचा आस्वाद घ्यावा, असे आवाहन सांस्कृतिक कार्य संचालनालय यांच्या वतीने करण्यात आले आहे.

सीएसएमएसएसचे प्राचार्य डॉ. गणेश डोंगरे यांना उत्कृष्ट प्राचार्य कार्यगौरव राष्ट्रीय पुरस्कार प्रदान

ज्योतिर्मय साहित्य
छत्रपती संभाजीनगर : सीएसएमएसएस छत्रपती शाहू अभियांत्रिकी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. गणेश बळीराम डोंगरे यांना शिक्षण क्षेत्रातील उल्लेखनीय कार्य, दूरदृष्टीपूर्ण नेतृत्व आणि विद्यार्थीकेंद्रित शैक्षणिक उपक्रमांच्या यशस्वी अंमलबजावणीबद्दल प्रतिष्ठेचा 'उत्कृष्ट प्राचार्य कार्यगौरव राष्ट्रीय पुरस्कार २०२५' प्रदान करून सन्मानित करण्यात आले. गोवा येथे जागतिक शिक्षक दिन २०२५ निमित्त आयोजित राज्य व राष्ट्रीय स्तरावरील गौरव सोहळ्यात अविश्कार सोशल अँड एज्युकेशनल फाउंडेशन यांच्या वतीने हा मानाचा पुरस्कार प्रदान करण्यात आला. डॉ. गणेश डोंगरे यांनी अभियांत्रिकी शिक्षण क्षेत्रात गुणवत्ता, नवोपक्रम, संशोधन, उद्योगाभिमुख शिक्षण आणि विद्यार्थी विकास यांना केंद्रस्थानी ठेवून केलेल्या कार्याची दखल घेत हा राष्ट्रीय सन्मान जाहीर करण्यात आला. विशेषतः विद्यार्थ्यांना केवळ पदवीधर न बनवता त्यांना उद्योगसिद्ध, संशोधनाभिमुख आणि

सामाजिकदृष्ट्या जबाबदार अभियंते बनविण्याच्या त्यांच्या कार्यपद्धतीचे विविध स्तरातून कौतुक होत आहे. त्यांच्या नेतृत्वाखाली सीएसएमएसएस छत्रपती शाहू अभियांत्रिकी महाविद्यालय व तंत्रनिकेतन महाविद्यालयाने राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय स्तरावर उल्लेखनीय यश संपादन केले आहे. महाविद्यालयात इंडस्ट्रियल रोबोटिक्स, ड्रोन ट्रेनिंग सेंटर, जेएसडब्ल्यू हेवी इलेक्ट्रिक व्हेईकल सेंटर ऑफ एक्सलन्स, टोयोटा एक्सलन्स सेंटर, बजाज एक्सलन्स सेंटर असे विविध उद्योगांच्या सहकार्याने स्थापन करण्यात आलेली अत्याधुनिक सेंटर ऑफ एक्सलन्स ही त्यांच्या दूरदृष्टीपूर्ण नेतृत्वाची साक्ष देतात. डॉ. डोंगरे यांच्या नेतृत्वाखाली महाविद्यालयाने संशोधन, पेटेंट, उद्योग-संलग्नता, स्टार्टअपस आणि कौशल्य विकास या क्षेत्रांतही उल्लेखनीय प्रगती केली आहे. त्यांच्या प्रेरणेतून अनेक विद्यार्थी आज नामांकित बहुराष्ट्रीय कंपन्यांमध्ये उच्च पॅकेजवर कार्यरत असून, अनेकांनी संशोधन व उद्योजकतेच्या क्षेत्रातही

स्वतःची ओळख निर्माण केली आहे. या पुरस्काराबद्दल संस्थेचे सचिव मा. श्री. पद्माकरराव मुळे यांनी अभिनंदन करताना सांगितले की, 'डॉ. गणेश डोंगरे यांनी शैक्षणिक गुणवत्ता, संशोधन आणि विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी सातत्याने केलेले कार्य अत्यंत प्रेरणादायी आहे. त्यांच्या नेतृत्वामुळे महाविद्यालयाने राष्ट्रीय स्तरावर वेगळी ओळख निर्माण केली आहे.' यावेळी सीएसएमएसएसचे प्रशासकीय अधिकारी डॉ. श्रीकांत देशमुख यांनी सांगितले की, 'डॉ.

डोंगरे यांचे नेतृत्व हे दूरदृष्टी, शिस्त आणि नवोपक्रम यांचा उत्कृष्ट संगम आहे. विद्यार्थ्यांना आधुनिक तंत्रज्ञानाशी जोडून त्यांना भविष्यकालीन उद्योगांसाठी सक्षम बनविण्याचे त्यांचे कार्य निश्चितच कौतुकास्पद आहे.' या गौरवाबद्दल सीएसएमएसएस परिवारात आनंदाचे वातावरण असून विविध महाविद्यालयांचे प्राचार्य, विभागप्रमुख, प्राध्यापक, कर्मचारी, विद्यार्थी आणि माजी विद्यार्थ्यांनी डॉ. गणेश डोंगरे यांचे अभिनंदन केले आहे. या प्रसंगी सीएसएमएसएस

आयुर्वेद महाविद्यालय व रुग्णालयाचे संचालक व प्रशासकीय अधिकारी डॉ. श्रीकांत देशमुख, दंत महाविद्यालय डीन डॉ. लता काळे, आयुर्वेद महाविद्यालयाच्या प्राचार्या, डॉ. जयश्री देशमुख, सीएसएमएसएस कृषी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. एम. बी. पाटील, सीएसएमएसएस पॉलिटेक्निक महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. एस. आर. डिकले यांनी अभिनंदन केले. शिक्षण क्षेत्रात गुणवत्ता, नेतृत्व, सामाजिक बांधिलकी आणि परिवर्तनशील शैक्षणिक उपक्रमांच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांचे भविष्य घडविणाऱ्या डॉ. गणेश डोंगरे यांच्या या राष्ट्रीय सन्मानामुळे संपूर्ण सीएसएमएसएस परिवाराचा गौरव वाढला आहे. या गौरवपूर्ण यशाबद्दल संस्थेचे श्री. अनिल तायडे एच आर मॅनेजर, श्री संजय पाटील जनसंपर्क अधिकारी, महाविद्यालयाचे उपप्राचार्य डॉ. देवेंद्र भुयार, सर्व विभागप्रमुख, प्राध्यापकवृंद तसेच शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांनी डॉ. गणेश डोंगरे यांचे अभिनंदन करत त्यांच्या पुढील वाटचालीस शुभेच्छा दिल्या.

जाहिरात फक्त 100 रुपयात

ज्योतिर्मय मध्ये जाहिरात द्या आणि आपला व्यवसाय लाखों लोकांपर्यंत पोहोचवा.

- दररोज 70000 +सुजाण वाचक वाचतात.
- दज्जेदार साहित्यावर चालणारे महाराष्ट्रातील अग्रगण्य मराठी E दैनिक.
- नवोदित साहित्यिकांचे हक्काचे दैनिक
- सर्वसमावेशक साहित्याचा खजिना
- गूगलवर पेपर वाचण्यासाठी free
- कोणीही नवोदित साहित्यिक 500 रु. भरून वर्षभर सहभागी होऊ शकतो.

संपर्क : 7743918559
(for Calling, whatsapp, online payment)
Paper link : www.jyotirmaysahitya.com

जात्यावरच्या
ओव्या.....

काय सांगू महती
वासराला झाली दिठ
लेकरापरीस मायीन
उतरल मिर्ची मीठ ||६६५||

काय सांगू महती
घेतली केसारी कवडीची
वासरारच्या पायामंधी
लेक बांधे आवडीची ||६६६||

©® सौ. मनोरमा बोरडे
छत्रपती संभाजी नगर
मो. 70207 33758

मनोपनिषद अर्थात मनाचे
श्लोक-भाग ३५

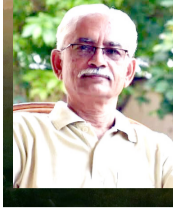
ज्योतिर्मय साहित्य

परमेश्वर कोणाचे रक्षण करतो या प्रश्नाचे उत्तर समर्थ श्लोकातील तिसऱ्या ओळीत देतात. ते म्हणतात, "अनन्यास रक्षीतसे चापपाणी." अनन्य म्हणजे कोण हे समजून घेणे महत्त्वाचे आहे. एका परमेश्वराशिवाय आपल्याला दुसरा कोणताही आधार नाही, आश्रय नाही अशा प्रकारची भावना ज्याच्या मनामध्ये असते तो अनन्य भक्त ! अशा भक्तांचे तो धनुर्धारि राम रक्षण करतो.

आपली भक्ती ही सकाम भक्ती असते. आपण देवाची भक्ती केली म्हणजे देवाने आपले रक्षण करावे, आपल्याला सुख, समाधान, यश आणि ऐश्वर्य प्रदान करावे अशी आपली इच्छा असते. अर्थात त्यात फार काही चुकीचे आहे अशातला भाग नाही. परमेश्वर आपल्या संकटात जर धावून आला नाही तर आपली त्याच्यावरील श्रद्धा डळमळीत होते. मी एवढे देवाचे करतो परंतु काही उपयोग होत नाही असे आपण म्हणतो. परंतु याला परमेश्वराची अनन्यभावाने भक्ती म्हणता येणार नाही. मला इतर गोष्टी नाही मिळाल्यात तरी चालतील. मला फक्त परमेश्वर हवा आहे, त्याचे दर्शन हवे आहे अशा प्रकारची भावना जेव्हा आपल्या मनामध्ये तीव्रतेने निर्माण होईल तेव्हाच परमेश्वराचे दर्शन आपल्याला घडू शकेल. श्रीकृष्णाचा भक्त सुदामा आणि त्याची पत्नी श्रीकृष्णाचे अनन्य भक्त होते. त्यांच्यावर प्रपंचामध्ये अनेक संकटे आली, प्रचंड दारिद्र्य पाचवीला पुजले होते. मुलांना प्रसंगी उपाशी झोपावे

उगवतीचे रंग

विश्वास देशपांडे
चाळीसगाव
मो. ९४०३७४९३९२

लागत होते. परंतु परमेश्वरावरील त्यांची श्रद्धा कधीच डळमळीत झाली नाही. आपल्याला जे काही अन्न प्राप्त झाले असेल

त्याच्यातीलच काही भाग बाजूला काढून ते परमेश्वराला अर्पण करत असत. आणि मगच स्वतः भोजन करीत. ही झाली अनन्यभक्ती. परमेश्वराने भलेही त्यांची परीक्षा पाहिली असेल परंतु अशा अनन्यभक्तांचे परमेश्वराने रक्षण केले आहे.

स्वसंवाद : १) माझी भक्ती कोणत्या प्रकारची आहे ? दास्य, सख्य, वात्सल्य की मधुरा ? माझ्या भक्तीचा नैसर्गिक भाव कोणता हे मी ओळखले आहे का ? २) "जसा भाव तसा देव." माझ्या मनात परमेश्वराविषयी खरोखर कोणता भाव आहे ? द्रव श्रद्धा की केवळ भीती ? ३) सुदाम्याने दारिद्र्यातही आधी परमेश्वराचा वाटा काढला. तसे माझ्या जीवनात मी करतो का ? ४) "अनन्य" म्हणजे एकच आधार. माझ्या संकटात परमेश्वर हाच माझा खरा आधार आहे असे मला मनापासून वाटते का ? (क्रमशः)

ॐ नमो भद्रा हनुमते नमः
ॐ नमो भद्रा हनुमते नमः
ॐ नमो भद्रा हनुमते नमः

॥ संजय उवाच... ॥

@संजय काव्या पुणे 7743918559

प्रयत्न

प्रयत्न जर प्रामाणिकपणे केला तर नक्कीच यशस्वी होतो पण दाखवण्यासाठी केला तर नक्कीच फसतो, म्हणून प्रत्येक कार्य प्रामाणिकपणे करा. प्रयत्नाशिवाय कोणतीच गोष्ट साध्य होत नाही. "प्रयत्ने वाळूचे कण रगडिता तेलही गळे" हे नेहमी लक्षात ठेवा.

श्री ब्रह्मचैतन्य
गोंदवलेकर महाराज

ज्योतिर्मय साहित्य

अखंड रामसेवा ज्याला लाभली । धन्य धन्य त्याची माउली ॥ स्वार्थरहित रामसेवा । याहून दुजा लाभ न जीवा ॥ वाचने भगवंताचे नाव । कायेने भगवंतसेवा । चिती भगवंताचे ध्यान । आपण रहावे रामार्पण । याहून अन्य सेवा । कोणतीही नाही जाण ॥ जे जे दिसते ते ते नासते । हा बोध घेऊन चिती । सज्जन लोक जगी वर्तती । तैसे तुम्ही आता वागा

अखंड समाधानाचा मार्ग : नामस्मरण: वृद्धांना उपदेश

जगात ॥ मुलां-बाळांस सांभाळून राहावे । प्रपंचात उदास न व्हावे ॥ प्रपंचाची उपाधि । आता मनात न आणावी ॥ उपाधिवेगळे झाला । ऐसे ऐकू घ्यावे मला ॥ उपाधीत राहिला । परि चित्ताला न वास दिला । ऐसे ठेवा मनी । राम आणावा ध्यानी । आता यापरतें हित । नाही दुसरे जगांत । हा माझा बोल । न मानावा फोल ॥ आता रामा तुझा झालो । कर्तेपणातून मुक्त झालों । ऐसे आणावे मनांत । शक्य तितके राहावे नामात । याहून दुसरे न आणावे मनांत ॥ लौकिकांतील मानापमान । यांचे सोडावे उदक । ध्यानी आणावा रघुनंदन एक ॥ बायको-मुलांबाळांत राहावे । चित्त रामाकडे ठेवावे । होईल तेवढे नाम घ्यावे ॥ अंतरी परमात्मा त्यास । ठेवून साक्ष भावे भजावे रघुनाथास । न सोडावा मनाचा धीर । मागे आहे रघुवीर ॥

वृद्धपण आलें । शरीर क्षीण झालें । तरी आपण अभिमान घेऊनच राहिले । त्यास सोडावे दूर । प्रपंचात वृद्धपणीं न पाहावे । मुलांस मार्ग दाखवून सुखी राहावे । औषध पथ्यपाणी सांभाळावे । पण दुःखी कष्टी कधी न व्हावे ॥ शरीरसंपत्ति क्षीण झाली । तरी वृत्ति क्षीण नाही बनली ॥ जोवर देहाची संगति । तोवर 'मी-माझे' ही वृत्ति ॥ आता

वृत्ति राखावी रामापाशी । दुजी उठू न घावी त्यापरी ॥ आजवर जें घडलें । ते प्रापंचिक, पारमार्थिक असो भले । तें रामकृपेने झाले । हे ठेवावे चितीं । आता न सोडावा रघुपति ॥ वयोमानानें शरीर होतें क्षीण । वागणें आहे फार जपून ॥ देह आळशी न ठेवावा हे जरी खरें । तरी त्याची परिस्थिति ओळखून राहणे हे बरे ॥ आता आपण झालो शरीराचे अधीन । हे वयोमानानें दृश्य भासत । तरी भाव ठेवा रामापाशी । ज्याला क्षीणता कधी आली नाही ॥ चितीं राखावे समाधान । आनंदानें संसार करावा जाण ॥ समाधानाचें करावे जतन । ते नसावे कशावर अवलंबून ॥ लाभहानीत न गुंतवता मन । राखता येईल समाधान ॥ समाधानाला अडवणूक जाण । माझा मीच आपण ॥ देहाचे भोग ठेवावे देहाचे मार्थीं । समाधानांत राखावी वृत्ति ॥ सर्व कर्ता राम हा भरवसा ठेवावा ठाम । मग काळजीचे उरलें नाही काम । हे सर्व जुळतें म्हणतां राम राम ॥ तरी सर्वांनीं घ्यावे रामनाम । व्हावें परमात्म्याचे आपण । कृपा करील रघुवीर ॥

माणणे तुम्हा एकच पाही । नामावाचून दूर कधीं न राही ॥

॥ अध्यात्म ॥

मधुकर बोरीकर,
पुणे

ग्रंथराज श्री ज्ञानेश्वरी निर्मितीचे प्रयोजन कोणते?

मनु च्या नंतर अनेक पिढ्या ह्या राजर्षी योगात प्रवीण असणाऱ्या राजांच्या झाल्या. म्हणून भारत वर्ष हे प्रचंड मोठे आणि संपन्न असे एक राष्ट्र म्हणून उदयास आले. परंतु हळूहळू योग निपुणता कमी व्हायला लागली. राजे लोक राजर्षी योगात प्रवीण उरले नाहीत. तसतशी या देशाची शकले पडावयास सुरुवात झाली. आणि भारत वर्ष छोटा छोटा होत चालला. हे हरवलेले योग वैभव पुन्हा प्रस्थापित करावे आणि पुन्हा भारताला सामर्थ्य प्रदान करता यावे म्हणून भगवान श्रीकृष्णांनी या योग प्रतिष्ठापण्या साठी पुन्हा अवतार धारण केला. पूर्वी ऋषीमुनी ज्ञानयोग अवलंबित. ही साधना साठ साठ हजार वर्षे पर्यंत सतत करून त्यांना ही शक्ती मिळवावी लागे.

सत्य युगात वायु तत्व प्रधान शरीर होते अन्न पाण्याविना मनुष्य कित्येक वर्षे जगू शकत असे. त्यामुळे आयुष्यमान हे हजारो वर्षांचे होते. त्रेता युगात आयुष्यमान आणखी कमी झाले तर द्वापार युगात म्हणजे भगवान श्रीकृष्णांच्या काळात ते जेमतेम सव्वाशे दीडशे वर्षा पर्यंतच राहिले. द्वापार युगात देह जल तत्त्व प्रधान रूपात होते म्हणून इतके तरी वर्षे ते जगू शकले. कलियुगात पृथ्वीतत्व प्रधान शरीर असल्या कारणाने अन्न पाण्याविना आपण जगूच शकणार नाहीत. आणि आपले आयुष्य 60 ते 80 वर्षे इतकेच उरले आहे. भगवान श्रीकृष्णांनी कालानुरूप योग साधना ही इतकी हजारो वर्षांची करणे या काळात शक्य नाही हे जाणून आणि काल सुसंगत योगाच्या नियमात बदल करून बुद्धियोग नावाचा योग प्रस्थापित केला. बुद्धियोग म्हणजे काय हे आपण आता पाहूयात. क्रमशः.....

आरोग्य संजीवनी

रात्री झोपण्यापूर्वी खा फक्त दोन विलायची : सकाळी पाहा याचे कमाल

ज्योतिर्मय साहित्य

विलायची एक सुगंधीत मसाला आहे. गोड पदार्थाची चव वाढवण्यासाठी विलायचीचा वापर केला जातो. विलायचीचा वापर माउथ फ्रेशनरच्या रूपात देखील केला जाऊ शकतो. यामध्ये आयसन आणि रायबोफ्लेविन, व्हिटॅमिन सी आणि नियासिन देखील असते. हे रेड ब्लड सेल्स निर्माण करण्यासाठी महत्त्वपूर्ण भूमिका निभावते. विलायची खाण्याचे अनेक फायदे आहेत.

आज आपण पाहूया विलायची खाल्ल्याने होणा-या काही फायद्यांविषयी...

१ पचनक्रिया सुरळीत करते. जेवणानंतर अनेक लोक विलायचीचा वापर माउथ फ्रेशनरच्या रूपात करतात. कारण, विलायची नैसर्गिकरित्या गॅसला नष्ट करण्याचे काम करते.

विलायची पचनशक्ती वाढवण्यात, पोटाची सूज कमी करण्यात आणि छातीतील जळजळ संपवण्याचे काम करते.

आयुर्वेदिक ग्रंथांप्रमाणे विलायची पचनक्रियेत मदत करते. जर तुम्हाला अपचनाची समस्या आहे तर रात्री दोन विलायची, अद्रकचा छोटा तुकडा, थोडीशी लवंग आणि धने बारीक करा. हे पावडर गरम पाण्यासोबत घ्या.

पोटासंबंधीत सर्व समस्या दूर होतील. २ श्वासाची दुर्गंधी दूर होते. विलायचीमध्ये अँटी-बॅक्टेरियल गुण असतात. यासोबतच विलायचीची तिखट चव आणि सुगंध, श्वासाची दुर्गंधी दूर करते. ही डायजेस्टिव्ह सिस्टीमला मजबूत करते. रोज जेवण केल्यानंतर एक विलायची खा किंवा रोज सकाळी विलायचीचा चहा प्या.

३ अँसिडिटीपासुन आराम विलायचीमध्ये उपलब्ध असलेले तेल अँसिडिटीला नष्ट करते. विलायची चावल्यानंतर त्यामधून अनेक प्रकारचे तेल बाहेर पडतात. जे तुमच्या लाळ ग्रंथांना उत्तेजित करतात. यामुळे तुमचे पोट चांगल्या प्रकारे कार्य करते.

संकलन -
डॉ. प्रमोद ठेंगे (निसर्ग उपचार तज्ञ)
पिंपरी-चिंचवड, पुणे.
आरोग्यविषयक व्याख्याते व लेखक
संपर्क - ९२ ७९ ६६९ ६६९

विलायची खाल्लावर त्यामधील तेल गारवा देते. यामुळेच विलायची चावल्यावर होणारी अँसिडिटीची जळजळ दूर होते.

४ फुफूसांसंबंधीत आजारांचा

नैसर्गिक इलाज : विलायची दमा, खोकला, सर्दी आणि फुफूसांसंबंधीत आजारांपासुन आराम देते. आयुर्वेदात इलायचीला एक गरम मसाला मानले जाते. ही शरीराला आतुन गरम ठेवते. विलायचीचे सेवन केल्याने कफ बाहेर पडतो. सर्दी, खोकला किंवा छातीत कफ असेल तर विलायचीचे सेवन केल्याने या समस्या दूर होतात. जर तुम्हाला सर्दी झाली तर वाफ घेताना गरम पाण्याच्या भांड्यात थोडेसे विलायची तेल टाका.

५ एनीमियापासून वाचवते. एक ग्लास गरम दूधामध्ये एक-दोन चिमूट विलायची पावडर टाका. तुम्ही तुमच्या आवडीनुसार साखर देखील टाकू शकता. एनीमियाचे लक्षण आणि अशक्तपणापासुन आराम मिळवण्यासाठी हे रात्री प्या.

६ कॅसरपासून बचावते : विलायची मॅंगनीजचे एक प्रमुख स्रोत आहे. मॅंगनीज एंजाइमच्या सावमध्ये महत्त्वाची भूमिका निभावते. हे फ्री रॅडिकल्सला नष्ट करते. याव्यतिरिक्त विलायचीमध्ये शरीरातुन विधारीतत्व बाहेर काढण्याचे गुण असतात. ही कॅसरपासुन वाचवण्याचे देखील काम करते.

(क्रमशः)

प्रभातपुष्प

षटकोळी माझी
संध्याराणी जयहिंद कोल्हे (काव्यसंध्या)
कळंब जि. धाराशिव मो. 87885 91371

श्री स्वामी समर्थ

गोड तुझे नाम
श्री स्वामी समर्थ
मुखी सदा जप
श्री सारामृत वाचता
दूर दुःख करू
योग, याग, तप

श्रीदत्त गुरु माझे
अवतार घेतले त्यांनी
श्रीस्वामी समर्थ रुपाने
निराकार रुप सगुण
पुण्य लाभेल खरे
सेवा करावी मनोभावाने

मनोज अग्रवाल यांना छत्रपती शिवाजी महाराज राज्यस्तरीय साहित्य पुरस्कार

ज्योतिर्मय साहित्य

छत्रपती संभाजीनगर - येथील कवी, लेखक व कथाकार मनोज अग्रवाल यांना शासकीय विद्यानिकेतन शैक्षणिक संस्था, वाई सातारा व कवी सरकार इंगळी प्रकाशन यांच्या संयुक्त विद्यमाने मनोज छत्रपती शिवाजी महाराज

राज्यस्तरीय साहित्य पुरस्कार जाहीर करण्यात आला आहे. सात जून २०२६ रोजी होणाऱ्या पाचव्या मिरग नक्षत्र मराठी साहित्य संमेलन, वाई सातारा येथील सोहळ्यात श्री मनोज अग्रवाल यांना सदरील साहित्य पुरस्कार देण्यात येणार आहे. सन्मानचिन्ह, सन्मानपत्र, प्रशस्तीपत्र, मानाचा फेटा असे या पुरस्काराचे स्वरूप असणार आहे. साहित्य क्षेत्रातून मनोज अग्रवाल यांच्यावर छत्रपती शिवाजी महाराज राज्यस्तरीय साहित्य पुरस्कार जाहीर झाल्यामुळे अभिनंदनाचा वर्षाव होत आहे.

छत्रपती संभाजीनगर येथील कवी, लेखक व कथाकार मनोज अग्रवाल यांना

छत्रपती शिवाजी महाराज राज्यस्तरीय साहित्य पुरस्कार जाहीर करण्यात आला आहे. दिनांक ७ जून २०२६ रोजी मनोज अग्रवाल यांना वाई, सातारा येथे सदरील पुरस्कार देऊन गौरविण्यात येणार आहे. तसेच छत्रपती शिवाजी महाराज राज्यस्तरीय काव्यगौरव पुरस्कार देखील कवी मनोज अग्रवाल यांना प्राप्त होणार आहे. सदरील मराठी साहित्य संमेलनात

निमंत्रित कवी म्हणून मनोज अग्रवाल यांना निमंत्रित करण्यात आले आहे. मनोज अग्रवाल यांनी आतापर्यंत अनेक कविता, कथा आणि शैक्षणिक व सामाजिक विषयांवर लेख लिहिलेले आहेत. त्यांचा चैतन्यवेल काव्यसंग्रह प्रकाशित आहे. चैतन्यवेल काव्यसंग्रहाला अनेक पुरस्कार प्राप्त झालेले आहेत. सदरील पुरस्कार जाहीर झाल्याबद्दल शैक्षणिक, साहित्य, सामाजिक क्षेत्रातील अनेक व्यक्तींकडून त्यांचे अभिनंदन करण्यात येत आहे. तसेच नातेवाईक व मित्र परिवार यांच्याकडूनही त्यांच्यावर अभिनंदनाचा वर्षाव होत आहे.

पिंपळे सौदागर येथे स्वातंत्र्यवीर सावरकर जयंती उत्साहात

ज्योतिर्मय साहित्य

पिंपळे सौदागर : जाज्वल्य

देशाभिमानी, प्रखर राष्ट्रभक्त, थोर स्वातंत्र्य सैनिक, धडाडीचे क्रांतीकारक, उजुग प्रतिभा लाभलेले लेखक आणि कवी अशा प्रकारचे बहुआयामी व्यक्तिमत्त्व लाभलेल्या स्वातंत्र्यवीर विनायक दामोदर सावरकर यांच्या कार्यकर्तृत्वाचा आढावा घेणारा कार्यक्रम पिंपळे सौदागर येथे उत्साहात संपन्न झाला.

येथील श्री संत ज्ञानेश्वर ब्राह्मण संस्थेच्या वतीने बुधवार दि. २७ रोजी सायंकाळी सावरकर यांच्या जयंतीनिमित्त या कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले होते. कार्यक्रमाच्या प्रारंभी शैलजा देवरस, राजेंद्र देशमुख, लक्ष्मी पारखी, अनुराधा निलेगावकर आणि सुनील खडके यांच्याहस्ते श्री संत ज्ञानेश्वर आणि स्वातंत्र्यवीर सावरकर यांच्या प्रतिमेला पुष्पहार घालून दिप्रज्वन करण्यात आले. भारती न्यायाधीश यांनी "ने मजसी ने परत मातृभूमीला सागरा प्राण तळमळला" हे गीत सादर करून सावरकर यांना मानवंदना दिली. सुभाष काळे यांनी कवितेच्या माध्यमातून सावरकरांविषयी आदरभाव व्यक्त केला. त्यानंतर शैलजा देवरस यांनी आपल्या छोट्यानी भाषणातून सावरकरांच्या

कार्याचा आढावा घेत राष्ट्रप्रेमाचे महत्त्व विषद केले. भावना बुजोगे यांनी हिंदुत्ववादी विचारांची मांडणी केली. पुण्यातील पैगंबर शेख याने सोशल मिडियावरून स्वातंत्र्यवीर सावरकर यांच्यासंबंधी जे अपशब्द वापरले त्याचा राजेंद्र कुलकर्णी यांनी निषेध व्यक्त करून त्यासंदर्भात महाराष्ट्राचे मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस यांना निवेदन देण्याची सुचना केली. अध्यक्षीय समारोप संस्थेचे अध्यक्ष विलास जोशी यांनी केला. कार्यक्रमाचे सूत्रसंचालन प्राजक्ता कुलकर्णी आणि स्नेहा चिंचवडकर यांनी केले तर अनुराधा निलेगावकर यांनी आभार मानले. वंदे मातरम् गीताने कार्यक्रमाची सांगता झाली.

माझ्या कल्पनेच्या भराच्या

ज्योतिर्मय साहित्य

वन्हाड निघालं लंडनला मध्ये बापा काशिनाथला एकदा चिड्दा म्हणतो, "असं काही बी बोलत जाऊ नको, काशिनाथ. आमच्या टकुऱ्यात काही बी येतं ना !" असं कधी कधी आमच्या बी टकुऱ्यात काही येतं. आता इथं बापा नाही, नाहीतर त्याचे बोलणे ऐकावे लागले असते. त्यामुळे बोलायला काही हरकत नाही. फार तर तुम्ही हसाल, नावं ठेवाव ! पण जाऊ द्या. जे मनात येतं ते माणसानं सांगून मोकळं व्हाव.

एकदा झालं असं की आम्ही एका पेशंटला भेटण्यासाठी एका हॉस्पिटलात गेलो होतो बरं का ! असे उन्हाळ्याचेच दिवस होते. ज्याला भेटायला गेलो त्याचं कसलं तरी ऑपरेशन झालं होतं. तेवढं एक सोडलं तर बाकी गड्याची प्रकृती उत्तम होती. लोक त्याला भेटायला येत होते. येताना फळं, नारळपाणी असं काही ना काही घेऊन येत होते. तो गडीही सर्वांशी हसून संवाद साधत होता. मी याच हॉस्पिटलमध्ये का आलो, डॉक्टर किती हुशार आहेत, नर्स वगैरे सगळे वेळेच्या वेळी कसे लक्ष देतात, डॉक्टरांचे किती अन केव्हा राउंड होतात अशा अनेक गोष्टी तो रसभरीत वर्णन करून सांगत होता. मला त्याचा हेवा वाटला. जिथे सगळे लोक दवाखाना नको म्हणून म्हणतात, डॉक्टर किती बिल काढतात वगैरे बद्दल तक्रार करतात, तिथे हा गडी भलताच आनंदी दिसला. मनात म्हटलं, "अगदी सगळंच काही वाईट नसतं. असंही आशादायक चित्र असा शकतं तर !"

तिथलं वातावरण बघून माझ्या डोक्यात एक वेगळीच कल्पना आली. एसी सुरु असल्यामुळे छान थंड वातावरण होतं. कमालीची शांतता होती. आजूबाजूचे एकदोन बेड रिकामेच होते.

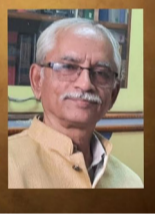
त्यावर स्वच्छ पांढरी चादर घातलेली होती. म्हटलं इथं थोडा वेळ पडायला मिळालं तर किती छान होईल ! एक मस्त झोप होईल. घरी किती व्यत्यय येतात ? अहो, उठा... झोपला काय ? ही काय वेळ आहे का झोपायची वगैरे ? अशी वाक्ये हमखास कानावर येतात.

एकदोन वेळा तर असा विचारही मनात आला की जवळ जाऊन डॉक्टर किंवा नर्सला विचारावे की, "तपासणी फी नको, औषधं नको, फक्त एक तासाचा बेड चार्ज किती घ्याल ते सांगा !" हॉस्पिटलला जोडधंदा म्हणून रिक्तवेशन सेंटर सुरु करायला काय हरकत आहे ? पण मग विचार केला, "आपण असा विचार करतो पण

व्हायचे भलतेच ! त्यांनी चुकून माझी चौकशी करून मला थेट मानसोपचार विभागात दाखल करायला सल्ला दिला तर व्हायची पंचाईत ! लेने के देने पड जायेंगे ! त्यामुळे मी आवरलं आणि बाहेर पडलो. आमच्या चाळीसगावच्या

वाचनालयात बऱ्याच वेळा नवीन पुस्तकांचं आगमन होतं. नवीन पुस्तके आली की ग्रंथपाल मला त्या पुस्तकांचं सिलेक्शन करण्यासाठी बोलावतात. छान टेबल, खुर्चीची व्यवस्था असते. डोक्यावर फॅन असतो. मधून मधून चहा-कॉफीची व्यवस्था होते. शांत वातावरण असतं. ती वेगवेगळी नवी कोरी पुस्तकं मला

विश्वास देशपांडे, चाळीसगाव. मोबाईल : ९४०३७४९९३२

अतिशय आकर्षित करतात. बऱ्याच वेळेला त्या पुस्तकांचं सिलेक्शन आपल्याला करायचं आहे हे विसरून मी ती पुस्तकं वाचायला सुरुवात करतो आणि मग ग्रंथपालांच्या ते लक्षात आल्यावर ते म्हणतात, "अहो सर, पुस्तकांचे सिलेक्शन करायचं आहे ना !"

तिथली ती शांतता आणि मधून मधून पुढे येणारे चहा कॉफीचे कप पाहून वाटतं, देवानं सुख द्यावं ते असं ! घरी पुस्तक हातात धरायचा अवकाश की मागून आवाज येतोच, "अहो, जरा बाजारात जाऊन भाजी आणून देता का ?" किंवा "वाचत काय बसलात, जरा तो पसारा आवरता का ? संध्याकाळी पाहुणे येणार आहेत." तिथे या ग्रंथपालात कसं, या काही भानगडी नसतात. पुस्तकांच्या दुनियेत मीच राजा असतो.

मला कोणी विचारलं की समजा, तुम्हाला रिकामा वेळ मिळाला आणि तुम्हाला हवी ती गोष्ट उपलब्ध करून दिली तर तुम्ही कशाची निवड कराल ? छे छे ! भलतेच काही विचार डोक्यात आणू नका. तर मंडळी, मला एखाद्या निसर्गरम्य ठिकाणी सोडून द्या. सोबत द्या माझ्या आवडीची काही पुस्तके. वाचण्यासाठी छान, शांत निवांत वातावरण आणि राहण्याची व्यवस्था ! बस आणखी काय हवे ? पण मला माहिती आहे की हे सगळं वाचून तुम्ही हसणार. मनात म्हणाल, "हा कोण शहाणा लागून गेला की याची एवढी व्यवस्था करायची ?" त्यामुळे ही गोष्ट मी मनातच ठेवून आहे. पण तुम्हाला म्हणून मी विश्वासाने हे सांगितले आहे ! अर्थात माझ्या पद्धतीने जेव्हा जेव्हा मला संधी मिळेल, तेव्हा जमेल तशी मी माझी ही हौस भागवतोच !

(क्रमशः)

सांगता येत नाही आणि सहनही होत नाही.....

तुमचे प्रॉब्लेम लपवून ठेवू नका त्यासाठी तज्ज्ञ डॉक्टरांचे मार्गदर्शन घ्या फोनवर आणि घरीबसून औषधी मिळवा. ऑनलाईन औषधोपचार : आता सर्वकाही झाले आहे ऑनलाईन मग आजारपणात पण परबसल्या औषधोपचार घ्या, कुठेही जाण्याची गरज नाही, वेळ व पैसा वाचवा 100 % खात्रीशीर इजाज.

गुणरोग, शारीरिक थकवा, बऱ्याच गोष्टी कोणालाही सांगण्यास लाज वाटते अशा वेळेस फक्त फोनवर तुम्ही तुमचा आजार सांगू शकता व त्यावर आयुर्वेदिक पद्धतीने हमाखास उपाय केला जाईल, पोस्टाने औषध पाठविल्या जातील, प्रसिद्ध आयुर्वेदाचार्य डॉ. शेख ए एच, 37 वर्षांचा अनुभव, 200 पेक्षा अधिक पुरस्कार प्राप्त, 2 लाखांपेक्षा अधिक विविध लैंगिक समस्याग्रस्त रुग्णांवर यशस्वी उपचार, आतापर्यंत ५ ऑनलाईन डॉक्टरांच्या पदव्या देऊन विविध संस्थांनी त्यांना सन्मानित केलेले आहे. त्यांच्या या कार्याची नोंद लंडन बुक ऑफ वर्ल्ड रेकॉर्ड, ओप्यासिक बुक ऑफ वर्ल्ड रेकॉर्ड, एशियन बुक ऑफ वर्ल्ड रेकॉर्ड, हुज-हू-इन एशिया रेकॉर्ड्स मध्ये विक्रमी नोंद झालेली आहे. सेक्स विषयक कोणताही प्रॉब्लेम असो फक्त एकदा फोन करा व मार्गदर्शन घ्या. व तुमचे प्रश्न सोडवा.

Dr Shaikh A H - 98606 99906

उत्तराखंडमधील एक निसर्गरम्य प्रवास

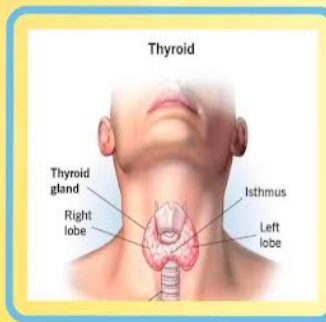
भाग - 4

विश्वास देशपांडे, चाळीसगाव. 94037 49932

वाटेत एका ठिकाणी जेवणाचा आनंद घेतला. संध्याकाळी सातच्या सुमारास आम्ही जिम कॉर्बेटला पोहोचलो. हिमालयाच्या पायथ्याशी असलेल्या रामनगर या शहराजवळ हा जिम कॉर्बेट पार्क आहे. इथे आमचा मुक्काम द बनियान रिट्रीट या आलिशान हॉटेलमध्ये होता. या हॉटेलचा परिसर अत्यंत विशाल आणि भव्य आहे. अनेक इमारती आहेत. राहण्याच्या खोल्या, जेवणाचे हॉल, लॉन्स इ.गोष्टी अत्यंत देखण्या आणि प्रेक्षणीय आहेत. इथे पोहोचल्यावर हे सगळे वातावरण पाहूनच आमचा थकवा कुठल्याकुठे पळून गेला. रूमवर जाऊन फ्रेश झालो आणि रात्रीच्या जेवणासाठी जेवणाच्या हॉलमध्ये एकत्र आलो. तो दिवस होता २३ एप्रिलचा. योगायोगाने याच दिवशी माझा वाढदिवस होता. आमचा दूर मॅनेजर अक्षय आणि आमच्या सर्व सहकाऱ्यांनी त्या दिवशी एकत्र येऊन मला शुभेच्छा दिल्या. एका आगळ्यावेळच्या वातावरणात वाढदिवस साजरा झाला. दुसऱ्या दिवशी सकाळी साडेपाचलाच जिम कॉर्बेटच्या जंगल सफारीसाठी जायचे होते. जिम कॉर्बेटचे जंगल कसे असेल, तिथे कोणते प्राणी दृष्टीस पडतील या गोष्टीची उत्सुकता होतीच. या विचारात केव्हा झोप लागली ते कळलेच नाही. (क्रमशः)

जागतिक थायरॉईड दिन निमित्त विशेष लेख थायरॉईड नोड्यूल (Thyroid Nodules) (थायरॉईड ग्रंथीमधील गाठी)

१. थायरॉईड नोड्यूल म्हणजे काय? थायरॉईड नोड्यूल म्हणजे गळ्याच्या पुढच्या भागात असलेल्या, फुलपाखराच्या आकाराच्या थायरॉईड ग्रंथीमध्ये निर्माण होणाऱ्या गाठी किंवा असामान्य सूज होय. गाठीचे प्रकार: या गाठी सिंगल (एकूट) किंवा मल्टिपल (एकापेक्षा जास्त) असू शकतात. तसेच त्या घन (Solid) किंवा द्रवाने भरलेल्या (Cystic) असू शकतात. महत्त्वाची माहिती: सुमारे ९०% पेक्षा जास्त थायरॉईड नोड्यूल हे सधे (Benign - कर्करोग नसलेली) असतात आणि ते पूर्णपणे निरुपद्रवी असतात. फक्त काही मोठ्या/केसेसामध्ये ते कॅन्सरचे (Malignant) असू शकतात. मुख्य लक्षणे (Symptoms) बहुतेक स्थानांमध्ये या गाठी लक्षणे असल्यामुळे कोणतीही लक्षणे दिसत नाहीत. त्या केवळ नियमित शारीरिक तपासणीत किंवा सोनोग्राफीमध्ये आढळूच येतात. परंतु, गाठ मोठी झाल्यास खालील लक्षणे दिसू शकतात: मानेच्या पुढच्या भागात टेकळू, गाठ किंवा सूज दिसणे किंवा हाताला जाणवणे, अन्न किंवा पाणी गिळताना त्रास होणे, श्वास घेण्यास अडथळूच येणे, आवाजात बदल होणे किंवा आवाज बसणे (Hoarseness).

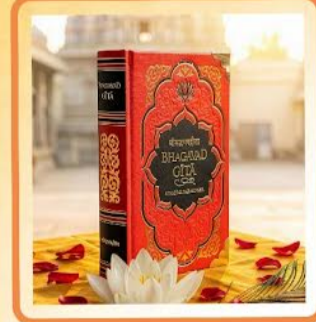
टीप: जर गाठीमुळे जास्त प्रमाणात थायरॉईड संप्रेरक (हार्मोन) तयार होत असेल, तर अचानक वजन कमी होणे, छातीत धडधडणे, आणि जास्त घाम येणे अशी लक्षणे दिसू शकतात. निदानासाठी आवश्यक चाचण्या (Diagnosis & Tests): गळ्यात गाठ आढळल्यास घाबरून न जाता डॉक्टरांच्या सल्ल्याने खालील चाचण्या कराव्यात. थायरॉईड ब्लड टेस्ट (T3, T4, TSH) ग्रंथीचे कार्य आणि हार्मोनची पातळी तपासण्यासाठी. FNAC (Fine Needle Aspiration Cytology): बारीक सुईद्वारे गाठीतील पेशींचा नमुना घेऊन, गाठ साधी आहे की कॅन्सरची हे तपासण्यासाठी ही अत्यंत महत्त्वाची टेस्ट आहे. उपचार पद्धती (Treatment Options) सर्वच थायरॉईड गाठींवर तातडीने ऑपरेशनची गरज नसते. उपचार हे गाठीच्या प्रकारावर अवलंबून असतात: नियमित निरीक्षण (Active Surveillance): गाठ साधी आणि लहान असल्यास दर ६ ते १२ महिन्यांनी सोनोग्राफी करून गाठीच्या आकारावर लक्ष ठेवले जाते. औषधोपचार: हार्मोनची पातळी संतुलित करण्यासाठी योग्य गोळ्या दिल्या जातात. शस्त्रक्रिया (Surgery): जर गाठ कॅन्सरची असेल, तिचा आकार खूप मोठा असेल, किंवा तिच्यामुळे गिळण्यास आणि श्वास घेण्यास त्रास होत असेल तर ऑपरेशनचा सल्ला दिला जातो.

डॉ. स्नेहा डोंगरदिवे (कान, नाक, घसा तज्ज्ञ) जीवक संधिवात आणि ई.एन.टी. क्लिनिक पत्ता: प्लॉट नं. १२, एन-९ एम-२ रोड, छत्रपती संभाजीनगर संपर्क क्रमांक: 8483840900

कृतज्ञ मी कृतार्थ मी भगवंत हृदयस्थ आहे

© अपर्णा परांजपे कात्रज पुणे मो.95030 45495

अभावातून प्रभावाकडे...

आध्यात्मिक दृष्टिकोनात साधना महत्त्वाची आहे. पण "साधना" स्वतः मुक्तीकडे नेणारी असली, तरी तिच्याशी निर्माण होणारी "मी साधक आहे" ही ओळखच नवीन बंधन बनू शकते. याचे शास्त्रीय विवेचन अनेक उपनिषद, गीता, योगवसिष्ठ, अष्टावक्र गीता आणि अद्वैत वेदान्तात सापडते. "अहंकाराचे नवे वस्त्र" आध्यात्मिक अहंकार "मी ज्ञानी आहे हेच बंधन आहे!" हा विचार अद्वैत वेदान्ताचा मूलभूत सिद्धांत आहे. भगवद्गीता १६.१८ अहंकारं बलं दर्पं कामं क्रोधं च संश्रिताः। अहंकार हा सुकृतम बंधन आहे. सामान्य अहंकार : मी श्रीमंत, मी विद्वान सुकृत आध्यात्मिक अहंकार : मी ज्ञानी मी योगी मी साधक

मला अनुभव झाले आहेत हा अधिक धोकादायक मानला जातो, कारण तो "धर्म" किंवा "साधना" यांच्या आड लपतो. अष्टावक्र गीता "मोक्षो विषयवैरस्यं बन्धो वैषयिको रसः।" ज्याठिकाणी "मी मुक्त होणार" ही कल्पना टिकून आहे, तिथे अजून "मी" टिकलेला आहे. २. मन दाबल्याने शांती येत नाही हे योगवसिष्ठाला अत्यंत महत्त्वाचे तत्त्व आहे. मनाला जोराने शांत करण्याचा प्रयत्न म्हणजे पाण्यावर हाताने तरेण थांबवण्यासारखे आहे. पतंजली योगसूत्र : "योगश्चित्तवृत्तिनिरोधः" याचा अर्थ "मन दाबणे" नसून चित्ताच्या हालचालींचे स्वाभाविक शांत होणे. जेव्हा निरीक्षण येते, तेव्हा वृत्ती आपोआप शांत होतात. ३. "मी जाणतो" ज्ञान आणि अनुभूतीतील फरक उपनिषदांचे तत्त्व केन उपनिषद : "यदि मन्यसे सुवेदेति, दहरमेवापि नूनं त्वं वैतथ्य।" "तुला वाटत असेल की तू ब्रह्म पूर्ण जाणलेस, तर तू अजून जाणलेले नाहीस." हे अत्यंत जागृत विधान आहे. कारण ब्रह्म ही "वस्तु" नाही की मनाने पकडता येईल. खरे ज्ञान म्हणजे: माहिती नव्हे शास्त्रपाठ नव्हे अनुभवांची क्रोडवेरीज नव्हे तर "ज्ञाता" शांत होणे. क्रमशः.....

मृत्यू हा अंत नव्हे.... व्यक्तिमत्व अमर असावे

ज्योतिर्मय साहित्य

मृत्यूबद्दल सर्वसाधारण कल्पना अशा आहेत की मृत्यू म्हणजे संपणे, सर्वकाही संपले, नष्ट होणे, आपण जीवनात नसणे, पृथ्वीवरील आपले अस्तित्व संपुष्टात येणे. एकंदरीत जगणे संपले अशा प्रकारचा विचार मृत्यूबद्दल सर्वश्रुत आहे. शरीरान्तर्गत सर्व क्रिया बंद पडणे म्हणजे मृत्यू अशी ढोबळ व्याख्या करता येते.

परंतु या ठिकाणी चिंतनाचा विषय हा आहे की एखाद्या व्यक्तीचा जेव्हा मृत्यू होतो त्यानंतरही त्याच्या आयुष्यभरातील जगण्याच्या पद्धतीनुसार पुढे किती दिवस त्याचे नाव, कृती, कार्य स्मरणात राहते हे त्याच्या एकंदरीत "कसा जीवन जगला" यावर अवलंबून आहे. हजारो वर्ष पूर्वीच्या पौराणिक, ऐतिहासिक अशा अनेक व्यक्तिमत्त्वांबद्दल आपण आजही आदरयुक्त भावनेने, सन्मानपूर्वक त्यांच्या जीवनाची चर्चा करतो आणि त्यांचे आदर्श अंगीकारावेत असा आग्रह होतो.

"मरावे परी कीर्ती रुपी उरावे" ही एक अत्यंत प्रसिद्ध आणि प्रेरणादायी मराठी उक्ती आहे, जी समर्थ रामदास स्वामींनी रचली आहे. याचा अर्थ असा की, मानवी शरीर

नश्वर आहे (एक दिवस सर्वांनाच मृत्यू येणार आहे परंतु माणसाने आपल्या चांगल्या कामांद्वारे आणि विचारांद्वारे जगात अशी कीर्ती (चांगले नाव आणि यश) मागे ठेवली पाहिजे, ज्यामुळे लोक त्याला मृत्यूनंतरही कायम लक्षात ठेवतील. या उक्तीचा गाभा अथवा नश्वरता म्हणजेच शरीर हे मातीचे आहे आणि ते अटळपणे नष्ट होणार आहे. अमरत्व: माणसाच्या चांगल्या कृती, परोपकार आणि विचार हे कधीही नष्ट होत नाहीत. ते त्याच्या मृत्यूनंतरही अमर राहतात.

आयुष्य किती मोठे आहे यापेक्षा ते कसे जगले आणि इतरांच्या हृदयात आपण किती चांगल्या आठवणी निर्माण केल्या, याला अधिक महत्त्व आहे

मृत्यू म्हणजे : मृत्यू म्हणजे सर्व सजीवांमध्ये अखेरीस घडणारी जीवन प्रक्रियांची संपूर्ण समाप्ती. मानवी मृत्यू नेहमीच गूढ आणि अंधश्रद्धेच्या छायेत राहिला आहे, आणि त्याची नेमकी व्याख्या संस्कृती व कायदेशीर प्रणालीनुसार भिन्न असल्याने ती वादग्रस्त राहिली आहे.

मृत्यूची व्याख्या अनेक शब्दकोश मृत्यूची व्याख्या "जीवनाचा अंत किंवा समाप्ती" किंवा "अस्तित्वात नसणे" अशी करतात. जीवनाची व्याख्या करणे मुळातच अत्यंत कठीण असल्यामुळे आणि प्रत्येकजण ज्ञात गोष्टींच्या संदर्भातच विचार करत असल्यामुळे मृत्यूची व्याख्या करण्यातील समस्या लगेचच स्पष्ट होतात.

मृत्यूविषयी सकारात्मक विचार : मृत्यू हा जीवनचक्राचाच एक भाग आहे, हे स्वीकारून आणि मान्य

मृत्यू हे जगातील एकमेव शाश्वत आणि अटळ सत्य मानले जाते, जे जन्माला आलेल्या प्रत्येक जीवाला कधी ना कधी स्वीकारावे लागते. हे शरीराने नश्वरत्व अधोरेखित करते आणि शरीर केवळ काही काळासाठी "भाड्याने घेतलेले घर" असल्यासारखे असते, असे सहज बोलले जाते.

अटळ सत्य: मृत्यू ही अपवित्र नसून एक नैसर्गिक प्रक्रिया आहे. शरीराची मर्यादा: आत्मा अमर मानला जातो, परंतु शरीर मरणधर्मा आहे.

भीतीचे कारण: लोक मृत्यूला घाबरतात कारण त्यामुळे ते आपल्या आवडत्या गोष्टींचा शेवट मानतात.

नवीन सुरुवात: काही दृष्टिकोनातून, मृत्यू हा अंत नसून एक नवीन प्रवास किंवा परिवर्तन आहे.

वर्तमान क्षण: अंतिम सत्य मृत्यू नसून, वर्तमान क्षण हाच खरा सत्य आहे, ज्याला आपण सोडून देतो थोडक्यात, मृत्यू अटळ असला तरी, ते आपल्याला आपले आयुष्य आनंदाने आणि अर्थपूर्ण जगण्यापासून रोखत नाही. (क्रमशः)

बलराज संघर्ष

वाळूज औद्योगिक वसाहत
छत्रपती संभाजीनगर 9420015108

कवी विवेक दत्तात्रय जोशी

शब्दांच्या विचारात रंगणारा एक संवेदनशील कवी

परिचय

- नाव : कवी विवेक दत्तात्रय जोशी

प्रसिद्ध कविता संग्रह :-

- १ "क" कवितेचे (2000)
- २ अरिंग मिरिंग (2004) बालगीत संग्रह (2010) चारोळी संग्रह
- ३ कोवळं प्रेम (2015)
- ४ वाळूत मारल्या रेखा (2015)
- ५ पद्मप्राकल्पाच्या पाकळ्या (2021)
- ६ मग्न मनाच्या काठी (2025)
- ७ उगाच सांगितलेल्या कथा (कथासंग्रह 2025)

“ शब्दांतून उमलते विचारांची फुले, भावनांना स्पृशून जागारे माझे कवितेचे झुले...”

प्राप्त पुरस्कार आणि विविध काव्यसम्मेलनातून कविता वाचन

- १ काव्यरत्न - अक्षरमंच (कल्याण - डोंबिवली - मुंबई) (2001)
- २ मोझरी कुंज, अमरावती (कविता वाचन) (2002)
- ३ अंजुल साहित्य पुरस्कार - अरिंग मिरिंग (काव्यकविता संग्रह), अकोला (2004)
- ४ सोळावे, अ.भा.बालकुमार साहित्य संमेलन, परभणी (2006)
- ५ मराठवाडा साहित्य संमेलन (वसमग, पुणे)
- ६ तेजश्री प्रकाशन इयलकळी आणि तेजभूषण साहित्यरत्न पुरस्कार, पुणे (2021)
- ७ नक्षत्र साहित्य निर्मिती पुरस्कार (पद्मप्राकल्पाच्या पाकळ्या) (2022)
- ८ ग्लोबल गोल्डन टॅलेट युवक ऑफ रेकॉर्ड राष्ट्रीय काव्यरत्न पुरस्कार, नवी मुंबई (2022)
- ९ साहित्यासेवा प्रदान मंत्र, सातारा (2023)
- १० अ.भा.मराठी साहित्य संमेलन, नवोदित वांचा "काव्यरत्न पुरस्कार", नागपूर (2023)
- ११ "काव्ययोग", ठाणे - प्रथम क्रमांक (2024)
- १२ तिरिशा इंटरनॅशनल काव्य संमेलन, कोल्हापूर
- १३ "काव्यगंध" राज्यस्तरीय कवी संमेलन, शिर्डी
- १४ तिरिशा इंटरनॅशनल साहित्य संमेलन, उळी देवाची, पुणे
- १५ "सुगंधारा" साहित्य संमेलन, छ.संभाजीनगर
- १६ मराठवाडा साहित्य संमेलन, शांतीवन, अर्वा ता. शिरूर जि. बीड (2026)

लेखन वैशिष्ट्ये

सरळ, सहज आणि संवेदनशील भाषणशैली

निर्मळ, मानस आणि नाविकेंद्रित मनस्वी अभिव्यक्ती

बालकविता, चारोळी, कविता आणि कथा या विविध साहित्यप्रकारांमध्ये लेखन

बल ते शीत वाचकांपर्यंत पोहोचणारी हृदयस्पर्शी साहित्यनिर्मिती

कवितेतून विराम, प्रेम, माणुकी, संवेदन आणि जीवमूल्यांचे दर्शन

@YouTube चॅनलवर कविता आणि गाणी प्रकाशित.

शब्द हेच माझे साधन, भावना हेच माझे भांडार आणि कविता हाच माझा श्वास...

डॉ. नीलमताई गोन्हे यांच्याकडून 'ज्येष्ठ पशुवैद्य प्रतिष्ठान, पुणे' यांना आर्थिक मदतीचा धनादेश सुपूर्त

ज्योतिर्मय साहित्य
शिवाजीनगर, पुणे : महाराष्ट्र विधान परिषदेच्या उपसभापती मा. डॉ. नीलमताई गोन्हे यांनी आज 'ज्येष्ठ पशुवैद्य प्रतिष्ठान, पुणे' या संस्थेला आपल्या आई-वडिलांच्या स्मृती प्रित्यार्थ आर्थिक मदतीचा धनादेश सुपूर्त केला. हा धनादेश प्रतिष्ठानचे अध्यक्ष डॉ. आर. टी. वझरकर, सचिव डॉ. राऊतमारे, कोषाध्यक्ष डॉ. चव्हाण आणि सहसचिव डॉ. श्याम कुलकर्णी यांच्याकडे अधिकृतपणे सोपवण्यात आला. विधानपरिषदेच्या उपसभापती मा. डॉ. नीलमताई गोन्हे यांचे तीर्थरूप, सुप्रसिद्ध पशुवैज्ञानिक स्व. डॉ. दिवाकर शंकर गोन्हे यांच्या स्मृती प्रित्यार्थ दरवर्षी प्रतिष्ठानच्या वतीने एका विशेष पुरस्कार सोहळ्याचे आयोजन केले जाते. या अंतर्गत महाराष्ट्रातील एका उत्कृष्ट पशुवैज्ञानिक किंवा प्राध्यापकाला (अध्यापक) गौरव पुरस्कार देऊन

सन्मानित करण्यात येते. या पुरस्काराच्या सातत्यासाठी आणि प्रतिष्ठानच्या कार्याला हातभार लावण्यासाठी हा निधी सुपूर्त करण्यात आला. धनादेश सुपूर्त केल्यानंतर डॉ. नीलमताई गोन्हे यांनी ज्येष्ठ पशुवैद्य प्रतिष्ठानच्या सामाजिक व व्यावसायिक कार्याचा सविस्तर आढावा घेतला. याप्रसंगी प्रतिष्ठानचे अध्यक्ष डॉ. वझरकर आणि सचिव डॉ. राऊतमारे यांनी संस्थेच्या भविष्यातील विविध जन कल्याणकारी योजना, उपक्रम आणि येणाऱ्या अडचणींबाबत उपसभापतींना सविस्तर माहिती दिली. या महत्त्वपूर्ण प्रसंगी डॉ. नीलमताई गोन्हे यांच्या भगिनी झेलमताई गोन्हे या देखील उपस्थित होत्या. प्रतिष्ठानच्या सर्व पदाधिकारी व सदस्यांनी गोन्हे भगिनींचे आणि गोन्हे कुटुंबाचे या बहुमोल आणि नितर सहाकार्याबद्दल मनःपूर्वक आभार मानले.

तीर्थक्षेत्र अंदामान

ज्योतिर्मय साहित्य
(मागील अंकावरून)
अंदामानचा तुंग हा इंग्रज सरकारच्या क्रौर्याची अमानुष व काळीकुट्ट कहाणी आहे, यानद्वल संदेह नाही. पण अंदामान पर्व म्हणजे स्वातंत्र्याचे कर्णधार असलेल्या सावरकरांची अलौकिक बुद्धिमत्ता, प्रतिभा आणि सहनशीलतेचा आदर्श व प्रेरक इतिहासही आहे. अंदामान हे आज भारतीयांचे महामंगल तीर्थक्षेत्र झाले आहे. अंदामानची आपल्या मनातली प्रतिमा काळ्या पाण्याच्या शिक्केच्या पलीकडे जाऊ देत नव्हती. त्याला सावरकरांमुळे छेद मिळाला आहे. २९ डिसेंबर १९४३ रोजी सुभाषचंद्र बोस अंदामानला गेले होते. भारतावर इंग्रजी सत्ता असतानाही सुभाषबाबूंनी तेथे भारतीय ध्वज फडकावला, असे इतिहास सांगतो.
अंदामान, सेल्युलर जेल, पोर्ट ब्लेअर
ही आता पर्यटन केंद्रे बनली आहेत. प्रगतीच्या या प्रवासात भारतीय स्वातंत्र्याचे मर्म आजही कायम आहे व पुढेही राहणार आहे, त्याचे श्रेय सर्वस्वी स्वातंत्र्यवीर सावरकरांचे आहे.
या सम हाच!
गेल्या सव्वाशे वर्षात जगामध्ये अनेक महापुरुष होऊन गेले. पण

स्वातंत्र्यवीर विनायक दामोदर

सुनिता कावसनकर
छत्रपती संभाजीनगर
मो. 83908 19446

सावरकरांइतके बहुआयामी आयुष्य

जगणारा अन्य महापुरुष या अवनतलावर होऊन गेला असेल, असे वाटत नाही. त्यांचे जीवन विविध प्रकारच्या घटना आणि प्रसंगांनी ओतप्रोत भरलेले आहे. सामाजिक, राजकीय, सांस्कृतिक, शैक्षणिक, धार्मिक, आर्थिक, वैचारिक, भाषिक आणि ऐतिहासिक अशा सर्व प्रकारच्या अंगांचा त्यांच्या जीवनाला स्पर्श झाला होता. या सर्व क्षेत्रांत काम करताना त्यातील अत्युच्च शिखरे त्यांनी गाठली. कारण, विचाराला ते पके होते. आपल्या जीवितकार्याबद्दल त्यांनी आपल्याच एका कवितेत अत्यंत समर्थपणे लिहिले आहे.
की घेतले व्रत न हे अम्हि अंधतेने लब्ध प्रकाश इतिहास निसर्गमाने जे दिव्य दाहक म्हणोनि असावयाचे बुद्ध्याचि वाण धरिले करि हे सतीचे देशसेवेचे हे वाण फेडताना त्यांना

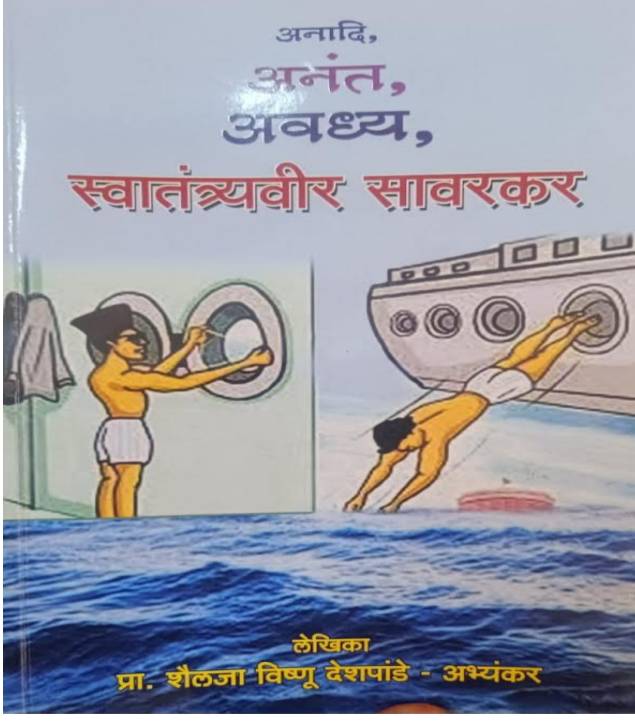
कितीतरी गोष्टींना तोंड द्यावे लागले, याला गणतीच नाही. त्यांच्या जीवनात शूखलांचे भोग आहेत, तसेच पुष्पहारांचे योग आहेत. बॉम्ब - पिस्तुले आहेत तशीच कोमल काव्ये आहेत. वक्तृत्वाचा प्रचंड धबधबा आहे, तसेच मनस्वी एकाकीपणही आहे. त्यांच्या हातातील अस्त्रे जितकी भेदक तितकीच त्यांची बुद्धिमत्ताही भविष्यदर्शी होती. त्यांचे जीवन म्हणजे त्याग, अपार कष्ट व बलिदानाचा खजिनाच आहे.
इतके चढ-उतार, इतके रोमहर्षक प्रसंग, इतकी धडपड आणि इतकी चिकाटी अनुभवलेला दुसरा महापुरुष झाला नाही. दुर्मीळ गुणांचे इतके असामान्य मिश्रण एकाच व्यक्तीच्या ठायी एकवटलेला अन्य कीर्तिवान नाही. त्यांच्या कोणत्याच कार्याला तोड नाही. त्यांच्याइतकी विचारांची व दृष्टीची उतुंग झेप असणारा द्वेष दुसरा नाही. एकाच वाक्यात त्यांच्याबद्दल बोलायचे झाल्यास 'झाले बहु, होतीलही बहु पण यासम हाच! या समर्थ शब्दातच त्यांचे वर्णन करावे लागेल.
स्वातंत्र्यवीर सावरकरांचे चित्र आहे स्वातंत्र्यसमराची महामंगल गाथा.. अशा या शुर्वीर थोर स्वातंत्र्यवीरांच्या जाज्वल्य देशभक्तीपुढे मी टेकविते माथा..

अनादि, अनंत अवध्य स्वातंत्र्यवीर सावरकर

ज्योतिर्मय साहित्य
(मागील अंकावरून)
अंदामान नव्हे तीर्थक्षेत्र.
बॅरिस्टरची पदवी नाकारणारे एकमेव भारतीय सावरकरच होत. स्वातंत्र्यासाठी आपले सर्व आयुष्य आणि परिवार पणाला लावणारे एकमेव राष्ट्रभक्त श्री. वि. दा. सावरकरच होते. त्याचप्रमाणे दोन वेळा अंदामानाची शिक्षा भोगणारे सावरकर एकमेव व्यक्ती होते. त्यांचा मूळ पिंड त्यांना सांगत असे व तेच लोकांना सांगत असतात की, तुम्ही अत्यंत प्रमाणिकपणे काम करा. विचाराने श्रीमंत व्हा, तेव्हाच भारत देश समृद्ध होईल. त्यांचे अवलंबन आज होत असून भारत प्रगतिचे एक एक शिखर गाठत आहे. हा लेखिकेचा सारांश मनाला पडतो.
सावरकरांच्या ह्या धाडसी देशप्रेमावर प्रकाश टाकून लेखिका थांबल्या नाहीत. त्यांनी सावरकरांच्या साहित्य सृष्टीवर ही प्रकाश टाकला आहे. त्यागाच्या आदर्श माई सावरकरांच्या बहिनी

ह्यांचाही परिचय लेखिकेने केला आहे. सावरकरांच्या घरातील महान त्रिवेणी म्हणजे यमुनाबाई, येसू बहिनी आणि शांताबाई यांच्या कार्यावर प्रकाश टाकला आहे. त्यातून स्त्री सहनशक्तीचा मागोवा घेतला आहे.
देशाला स्वातंत्र्य मिळविण्यासाठी अनेक देशभक्तांनी इंग्रजांच्या जाचातून विरमरण प्राप्त आहे. पण त्यांना आपण स्वातंत्र्यवीर पदवीने संबोधत नाहीत मग सावरकरांना स्वातंत्र्यवीर संबोधायचे काय कारण? त्यांचे सुंदर स्मरण लेखिकेने करून दिले आहे. त्या सांगतात.
सावरकरांची स्थानबद्धतेतून सुटका झाली आणि पुण्यातील त्यांच्या अनुयायांनी त्यांचा भव्य सत्कार करण्याचे ठरविले काँग्रेसच्या मान्यवरांना त्यासाठी विरोध दर्शविला तेव्हा सावरकरांनी सांगितले की

मित्रांनो एवढे हवालदिल होवू नका. तुम्हाला अत्यक्ष म्हणून बोलवावाच असल्यास प्रिन्सिपॉल प्र.के. अत्रे यांना बोलवावे. बाकी कुणी नाही आले तरी फारसा फरक पडणार नाही.
संयोजकांच्या विनंती वरून सभेला प्रचंड गर्दी होती. तितकीच काळे निशाणवालेही होते. प्र.के. अत्रे सभेला संबोधन करण्यासाठी उभा राहिले आणि गरजले दोन काळ्या पाण्याची शिक्षा भोगून आलेल्या हा वीरपुरुष तुमच्या समोर बसला आहे. तो काय दिड दमडीच्या काळ्या कारस्थानाला बळी पडणारा आहे असे वाटते काय? सर्व झेंडेवाले

दामोदर सावरकर यांना स्वातंत्र्यवीर ही पदवी बहाल केली. पण सावरकरांनीही एका सभेत प्र.के. अत्रे यांना आचार्य पदवी बहाल केली. आहे किती छान संकलन ह्या पुस्तकात आहे. बालवाचकांसाठी हे

उपयुक्त नाही काय?
ह्या पुस्तकाच्या माध्यमातून सावरकरांच्या अतुलनीय कार्य, बुद्धिवादाची वैशिष्ट्ये ह्यावर समर्पक प्रकाश लेखिकेनी टाकला असून तो वाचनीय आहे. त्याच बरोबर स्वातंत्र्यांतरची त्यांची भाषणे हयात अतर्भूत असून स्वातंत्र्यांतरच्या त्यांच्या जीवनावर प्रकाश टाकणारी आहे. या माध्यमातून अनेक मान्यवरांचे विचार प्रगट केले आहेत ज्यात रविंद्र साठे, मंजरी मराठे, बिपीन कुलकर्णी, द्रौपदी मूर्म श्री अनंत आठवले यांचे विचार वाचनीय, चिंतनीय आहे.
लेखिकेने अख्खा सावरकर ह्या पुस्तक रूपाने सुत्रबद्धतेने रेखाटले असून अनेक प्रसंगांचे विश्लेषण करून त्यात गोडवा निर्माण केला आहे. पण त्यात कोठेही असत्याचे कथन किंवा समर्थन नाही. आपुलकीचे अग्रुप यात सामावले आहे.
ह्या पुस्तकातील प्रकरणांचे आणखी एक वैशिष्ट्य मला जाणवले

की, सावरकरांच्या भावना प्रधान आणि देशप्रेमाणे भावावलेल्या कवितांचा प्रसंगानुरूप आधार घेवून ह्या पुस्तकाची उंची लेखिकेने सतर्कतेने वाढविली असून वस्तुस्थिती समजावण्याचा प्रयत्न केला आहे, ही बाब प्रशंसनीय आहे.
पण हे जरी खरे असले तरी हे पुस्तक जर वाचले, चिंतन केले, तरच त्याच्यातील गुह्य समजेल अस माझ्या अज्ञानी मनाला वाटते. मुलांनी तर आवश्यक वाचले पाहिजे त्यांनी तत्व, संस्कृती, सत्य, प्रेरणा, ह्याचा लाभ ह्या वैज्ञानिक, युगातही घेतला पाहिजे, ज्या तळमळीने लेखिकेने लिहिले आहे. त्यासाठी त्यांचे आभार मानून, अभिनंदन केले पाहिजे. असे मला वाटतं पुस्तकाचे नाव - अनादि अनंत अवध्य, स्वातंत्र्यवीर सावरकर प्रकाशक - केदार विष्णू देशपांडे लेखिका - प्रा.शैलजा विष्णू देशपांडे-अभ्यंकर किंमत - २५० रु.

आर.पी.दुसे
छत्रपती संभाजीनगर
मो. ९४२२२०२९४७